

8. Kovalenko, O. O. & Shul'ts, I. V. (Comps). (2001). Ukrainian icon of three centuries. Kyiv : Spalakh [in Ukrainian].
9. Melnyk, A. (the author of the project). (2015). Ukrainian icon painting of the XII–XIX centuries from the collection of NAMU. Khmel'nitsky : Halereya ; Kyiv : Artaniya-Nova [in Ukrainian].
10. Ryzhova, O.O. (2015). Features of iconography of images on icons from the Assumption Cathedral of the Kiev-Pechersk Holy Assumption Monastery. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv Kyiv: Millennium, 4, 82-88 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.03.2018 р.

УДК 791.6

Романчишин Василь Григорович
професор кафедри сценічного
та аудіовізуального мистецтва
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
romvag@meta.ua

СВЯТО ЯК СОЦІАЛЬНО-ХУДОЖНЄ ЯВИЩЕ: ДОСВІД ОПРАЦЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ

Мета роботи – систематизація існуючих робіт щодо осмислення культурно-історичної динаміки масових свят у контексті цілісності свята як феномена культури, розгляд його сутнісного наповнення, структури і функціональних компонентів як масового дійства. **Методологія** включає загальнонаукові принципи систематизації та узагальнення досліджуваної проблеми. Використано розробки зарубіжних та українських дослідників, в яких аналізуються загальнотеоретичні та методологічні проблеми сутності масового свята. Значну роль в осмисленні феномена "свято" відіграє міждисциплінарний підхід, за допомогою якого здійснюється всебічний аналіз проблеми з широким залученням наукових доробків з мистецтвознавства, культурології, історії культури, естетики, а також соціології культури. Історико-культурний метод дав можливість прослідкувати тенденції розвитку свята як масового дійства. Структурно-функціональний метод використовується для з'ясування ролі та функцій свята в різні історичні епохи, у тому числі в сучасній культурі. Комплексний підхід зумовлений темою дослідження – потребою у систематизації існуючих праць щодо феномена свята. **Наукова новизна** дослідження полягає в осмисленні феномена масових свят з сучасних теоретичних позицій. **Висновки.** Свята зберігають свій евристичний вплив у сучасних дослідженнях, особливо щодо розуміння культурних, антропологічних і соціальних основ свята та його функціонального діапазону як феномена культурного буття людини. Свято – ідеальний світ, модель світогляду й світорозуміння як конкретного індивіда, так і суспільства у цілому, адже потенціал свята в культурному бутті людини є багатовимірним: воно є джерелом відновлення фізичних сил, тобто має рекреаційну функцію, допомагає збагнути сутність буття та часу, гармонізувати життя, сприяє створенню атмосфери дружньої комунікації.

Ключові слова: свято, святкове дійство, ритуал, гра.

Романчишин Василий Григорьевич, профессор кафедры сценического и аудиовизуального искусства Национальной академии руководящих кадров культуры и искусства

Праздник как социально-художественное явление: опыт проработки проблемы

Цель работы – систематизация существующих работ по осмыслению культурно-исторической динамики массовых праздников в контексте вопроса целостности праздника как феномена культуры, рассмотрение его сущностного наполнения, структуры и функциональных компонентов как массового действия. **Методология** включает общенаучные принципы систематизации и обобщения исследуемой проблемы. В работе использованы разработки зарубежных и украинских исследователей, в которых анализируются общетеоретические и методологические проблемы сущности массового праздника. Значительную роль в осмыслении феномена "праздник" играет междисциплинарный подход, с помощью которого осуществляется всесторонний анализ заявленной проблемы с широким привлечением научных работ по искусствоведению, культурологии, истории культуры, эстетики, а также социологии культуры. Историко-культурный метод дал возможность проследить тенденции развития праздника как массового действия. Структурно-функциональный метод используется для выяснения роли и функций праздника в разные исторические эпохи, в том числе в современной культуре. Комплексный подход обусловлен темой исследования – необходимостью в систематизации существующих работ, посвященных изучению феномена праздника. **Научная новизна** исследования состоит в осмыслении феномена массовых праздников и зрелищ с современных теоретических позиций. **Выводы.** Праздники сохраняют свое эвристическое влияние в современных исследованиях, особенно в понимании культурных, антропологических и социальных основ праздника и его функционального диапазона как феномена культурного бытия человека. Праздник – это идеальный мир, это модель мировоззрения и миропонимания как конкретного индивида, так и общества в целом, ведь потенциал праздника в культурном бытии человека является многомерным: он является источником восстановления физических сил, то есть имеет рекреационную функцию, помогает понять сущность бытия и времени, гармонизировать жизнь, способствует созданию атмосферы дружеской коммуникации.

Ключевые слова: праздник, праздничное действие, ритуал, игра.

Vasyl Romanchyshyn, Professor of the Stage and Audiovisual Art Department, National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts

Holiday as a social and artistic phenomenon: the experience of working out the problem

Purpose of the article: the systematization of existing works, the comprehension of the cultural and historical dynamics of the phenomenon of mass holidays in the context of the issue of the integrity of the holiday as a cultural phenomenon, consideration of the essential content, structure and functional components of the holiday as a mass action. **Methodology:** general scientific principles of systematization and generalization of the problem under study. The work uses the works of foreign and Ukrainian researchers, which analyze the general theoretical and methodological issues of the essence of the mass holiday. An interdisciplinary approach, which provides a comprehensive analysis of the stated problem with the broad involvement of scientific works on cultural studies, history of culture, aesthetics, as well as the sociology of culture, plays a significant role in understanding the phenomenon of "holiday." The historical-cultural method made it possible to follow the tendencies of the development of the holiday as a mass action. The structural-functional method is used to clarify the role and functions of the holiday in different historical epochs, including in modern culture. The sophisticated approach is determined by the research topic: of the need to systematize existing works on the phenomenon of the holiday. **Scientific novelty** of research is to understand the phenomenon of mass holidays from the modern theoretical positions. **Conclusions.** The holidays retain their heuristic influence in modern studies, especially as regards the understanding of the cultural, anthropological and social foundations of the holiday and its functional range as a phenomenon of cultural existence of man. The holiday is an ideal world, a model of outlook and worldview of both a particular individual and society in general, because the potential of the holiday in the cultural life of man is multidimensional: it is a source of renewal of physical forces, that is, it has a recreational function, helps to understand the essence of being and time, harmonize life, contributes to creating an atmosphere of friendly communication.

Key words: holiday, feast, ritual, game.

Актуальність теми дослідження. Свято з найдавніших часів є невід'ємним елементом культури. Воно завжди було значущою подією для суспільства і кожного індивіда як унікальна форма емоційно-символічного вираження ціннісно-світоглядних установок. Процеси, що відбуваються останні десятиліття в культурі, диктують нові форми і змісти святкування, в наслідок чого відбувається трансформація структури святкової культури, її функцій і особливостей втілення. Перебудова – соціально-економічна, політична, культурна – зачіпає і святкову культуру, змінюючи способи культурного успадкування і комунікації. У сучасному українському суспільстві актуальність теми дослідження підсилюється тим, що загальноцивілізаційні трансформації святкової культури поєднуються з прагненням відмовитись від "святкової спадщини" радянської доби та відродити національно-культурні святкові традиції. Відтак, на сьогодні можна говорити про новий еволюційний виток в формуванні масових свят і видовищ, що, у свою чергу, актуалізує систематизацію досліджень феноменології масових свят і видовищ і розробку даних понять з позицій особливостей сучасної культурної ситуації.

Мета статті – систематизація праць щодо осмислення культурно-історичної динаміки феномена масових свят і видовищ в контексті цілісності свята як феномена культури, розгляд його сутнісного наповнення, структури і функціональних компонентів як масового дійства.

Свято з найдавніших часів є невід'ємним елементом культури. Феномен свята неодноразово привертав увагу теоретиків різних поколінь – мистецтвознавців, істориків культури, етнографів, культур-антропологів і філософів культури. Можна стверджувати, що на сьогодні існує досить багато досліджень, присвячених феномену "свято", при цьому кожен з дослідників акцентує увагу на певному його аспекті, наприклад, свято вивчається як обряд, ритуал, пам'ятна дата, стан душі, традиція, розвага, атрибут сучасної культури.

Проблемі еволюції свята та його структурно-функціональному значенню присвячені праці Дж. Фрезера, М. Еліаде, О. Конта, К. Леві-Стросса, Л. Леві-Брюля, П. Берка, О. Лосєва, Ю. Лотмана, Є. Мелетинського, В. Проппа, І. Гужової, М. Литвинової та ін. З позицій психоаналізу, акцентуючи увагу на компенсаторній функції свята, цей феномен розглядали З. Фрейд, К.-Г. Юнг. Ігрова природа свята розкривається в працях таких дослідників, як Й. Гейзінга, О. Мазаєв, Т. Апінян, С. Турін, М. Хренов. Семантична специфіка сміху в святі, а також природа сміху розглядалася в дослідженнях М. Бахтіна, А. Бергсона, П. Берка, А. Гуревича, Д. Лихачова, О. Панченка, В. Проппа. В різних аспектах феномен "свято" вивчається і українськими дослідниками, зокрема такими, як О. Потебня, Н. Баранова, Т. Гаєвська, С. Деркач, К. Гайдукевич, О. Кравченко, О. Лиманська, О. Пенькова, І. Петрова, О. Поправко, В. Чуйко та ін.

Режисура масових свят розглядається в працях І. Богданова, Д. Генкіна, О. Маркова, Б. Петрова, І. Туманова, І. Шароєва та ін.

Перелічити усіх дослідників, які у тому чи іншому аспекті розглядали проблему свята не уявляється можливим в межах даної роботи, однак слід зазначити, що така значна кількість робіт, присвячених різним аспектам свята, потребує систематизації існуючих праць з позицій сучасних мистецтвознавчих та культурологічних підходів.

Як відомо, свято – це певний період часу (година, день або дні), коли не займаються справами, "слово свято виражає скасування, свободу від буденних праць, з'єднану з веселощами і радістю. Свято є вільний час, обряд – знаменна дія, спосіб здійснення урочистих дій ..." [5]. Свято потребує особливої душевної чи психологічної налаштованості, він же підсилює її, це вільний час в значенні важливого соціально-культурного акту, що творить загальнолюдські цінності. Як слушно відзначає О. Мазаєв, "життєдіяльність в ситуації свята дає людям задоволення в тій його надлишковій формі, яка в буденних умовах пригнічується або ігнорується. Завдяки цьому вона приносить людям розрядку від

тієї неприємної напруженості, яка накопичується в них у результаті дій повсякденного характеру, і в той же час означає щось більше – справжнє дотик до щасливого життя" [5]. Не можна також не погодитися з думкою дослідника у тому, що свято не є дією, позбавленою практичного сенсу і доцільності, в основі свят лежить доцільна людська діяльність – творчість людини як суспільного суб'єкта. Свято єднає людей узами спільності, породжує почуття свободи і колективності. Свято дає людині можливість в спілкуванні з іншими людьми доторкнутися до ідеального в житті, фізично і душевно відчути гармонію буття. "Свято як таке завжди по традиції становило і продовжує складати сьогодні той тип життєдіяльності, який не тільки в нашій свідомості, а й об'єктивно повинен мати пряме відношення до свободи, достатку, радості і сміху, до періодичного оновлення всього життя" [5].

Як вже зазначалось, феномен свята цікавив філософів і теоретиків з давніх часів. Так, Платон в роботі "Законо" зокрема зауважував, що "боги зі співчуття до людського роду, народженому для праць, встановили замість перепочинку від цих праць божественні святкування, дарували Муз, Аполлона, їх предводителя, і Діоніса як учасників цих святкувань, щоб можна було виправляти недоліки виховання на святкуваннях за допомогою богів" [6, 101]. Далі йдеться про те, що саме свята дають людині відчуття гармонії і ритму, пов'язані із задоволенням. Боги рухають нами і "керують нашими хороводами, коли ми об'єднуємося в піснях і танцях. Хороводи були названі так через внутрішню спорідненість їх зі словом "радість"" [6, 101]. Отже, за Платоном, свята і виховують людину, адже "та людина, яка не вправляється в хороводах, людина невихована", і дарують їй радість [6, 101].

Аристотель у "Політиці", розмірковуючи, щодо природи святкового стану наголошує на необхідності прагнення до чесноти у святковій життєдіяльності та зауважує, що "для вміння користуватися дозвіллям у житті потрібно дещому вчитися, <...> Тому і наші предки помістили музику в число виховних предметів не як предмет необхідний (нічого такого в ній немає) і не як загальнокорисний, на зразок грамотності, яка потрібна і для ведення грошових справ, і для домоводства, і для наукових занять, і для багатьох галузей державної діяльності. І від малювання, мабуть, виходить користь – здатність краще оцінювати твори мистецтва, як, в свою чергу, гімнастика служить до зміцнення здоров'я і розвитку тілесних сил (нічого подібного заняття музикою не дають). Тому залишається прийняти одне, що музика служить для заповнення нашого дозвілля, заради чого її, вочевидь, і ввели в ужиток виховання" [1, 631]. Головне, за Аристотелем, забави служать лише відпочинком від роботи, дають душі розрядку і спокій, тому під час свята (дозвілля) не слід марнувати час, а використовувати його для вдосконалення своїх чеснот.

Як зазначає А. Гуревич, середньовічні міські свята, з їх яскравими видовищами, розвагами, маскарадами сходили до язичницьких культів і обрядів. Так, новорічне римське язичницьке свято календ, якому церква протиставила свій різдвяний цикл, в Візантії відзначався аж до XIII ст. Новорічним календам (1-5 січня) передували врумалії (з 24 листопада по 17 грудня), що супроводжувалися карнавальними процесіями ряджених і танцями, які спочатку імітували різні дії при збиранні врожаю і виготовленні вина. Церква перешкоджала розвитку масовій народно-святковій творчості, особливо її сатиричному початку, однак окремі види розваг продовжували жити, породивши новий вид народного видовища – вистави гістріонів, які внесли великий вклад у становлення західноєвропейської культури. Гістріони (народні потішники) існували в усіх країнах, правда, називали їх по-різному: жонглери, шпільмани, менестрелі, скоморохи. Гістріони влаштовували і вистави лялькового театру, перші згадки про які відносяться до кінця XII ст. "У період раннього середньовіччя торгівля, що щойно почала розвиватися, перебувала в тісному зв'язку з богослужінням. Словом "меса" спочатку позначають, і обідню, і ярмарок, так як торгівля поєднувалася з церковними святами і процесіями. Протягом усього середньовіччя на цих площах перебували ринки, торгові ряди і будки. Тут влаштовувався ярмарок" [8]. Починаючи з IX ст., католицька церква, борючись з народними святами і обрядовими уявленнями, змушена була шукати найбільш виразні і дохідливі засоби з метою впливу своїх догматів на віруючих. Завдяки цьому починається активний процес театралізації меси. При цьому багато фрагментів римсько-католицького обряду вже містили в собі потенційні можливості для розвитку драматичної дії.

Як зазначає П. Берк (1937 р. н.), найпопулярнішим святом року у Європі, особливо у Південній Європі, був карнавал, який був святом, грою, самоціллю, це був час екстазу, визволення.

В епоху Відродження, серед багатьох проявів людського духу, якими відзначено цей час, були і величезні багатоденні масові святкування, які певною мірою нагадували Великі Діонісії Стародавньої Еллади, більше того, народні свята отримали ідеологічну та естетичну оцінку, знайшли визнання як важливий фактор суспільного і культурного життя народу. Так, зокрема Т. Кампанелла (1568-1639) в "Місті сонця" приділив особливу увагу народних свят, вважаючи, що в ідеальній державі вони повинні стати невід'ємним компонентом суспільного життя. Кампанелла писав про жителів міста сонця: "Вони святкують чотири великих свята при вступі Сонця в чотири поворотні точки світу, тобто в знаки Рака, Терезів, Козерога й Овна. При цьому вони розігрують глибоко продумані і прекрасні вистави, на зразок комедій. Святкують вони і кожен повний місяць і молодик, і день заснування Міста, і річниці перемог, і т.п. Свята супроводжуються співом жіночого хору, звуками труб і тимпанів, і стріляниною з бомбард, а поети оспівують славетних полководців і їх перемоги" [3, 25].

Слід зазначити, що масові святкування і видовища, що стали фактором суспільного життя, з'явилися благодатним ґрунтом для виникнення різних видів видовищних мистецтв, масове святкування завжди було проявом духу народу, його потребою, прагненням до єднання.

У новий час проблему співвідношення свята і театру намагався осмислити Жан-Жак Руссо (1712-1778), який рішуче протиставив свято театру як такому, пов'язав з першим справжнє поняття про "народному видовище", а з другим – поняття про "видовище для небагатьох".

Цікаву концепцію свята пропонує Дж. Фрезер (1854-1941) в роботі "Золота гілка". Автор святкову культуру пов'язує з релігією вмираючого і воскресаючого божества рослинності. Зрозуміло, що смерть божеств рослинності знаменувала смерть природи, зимове згасання сил землі. І навпаки, їх воскресіння означало новий розквіт продуктивних здібностей природи, сприяло цьому розквіту. Свого роду продовжувачем ідей Дж. Фрезера є В. Пропп (1895-1970), який відстоює "аграрно-продукуючу" теорію. Для В. Проппа зв'язок свята з працею є визначальним: святкові обряди, розваги та ігри – це свого роду модель повсякденної селянської праці; свято, на його думку, – це своєрідне продовження праці. Важко погодитись з такою теорією, адже згідно цього підходу, людина оцінюється лише як продуктивна сила суспільства, а не як самоцінна істота, самоцінна особистість.

Більш універсальною, на наш погляд, є концепція свята, викладена в книзі М. Бахтіна "Творчість Франсуа Рабле і народна культура середньовіччя і Ренесансу". Згідно з концепцією М. Бахтіна (1895-1975), свято не просто дублює працю, підбиваючи підсумки трудового циклу і готуючи святкуючих до нової фази трудового життя, а й, що особливо важливо, постійно проголошує народний ідеал життя, з яким пов'язаний спочатку. За слушним зауваженням М. Бахтіна, "святкування (будь-яке) – це дуже важлива первинна форма людської культури. Її не можна вивести і пояснити з практичних умов і цілей суспільної праці або – ще більш вульгарна форма пояснення – з біологічної (фізіологічної) потреби в періодичному відпочинку. Святкування завжди мало суттєвий і глибокий смисловий, світоспоглядальний зміст. Жодна "вправа" в організації та вдосконаленні суспільно-трудового процесу, жодна "гра в працю" і жоден відпочинок чи перепочинок у праці самі по собі ніколи не можуть стати святковими. Щоб вони стали святковими, до них має приєднатися щось з іншої сфери буття, зі сфери духовно-ідеологічної. Вони повинні отримати санкцію не з світу засобів і необхідних умов, а зі світу вищих цілей людського існування, тобто зі світу ідеалів" [2, 13-14]. Як слушно відзначає І. Лаврікова, "свято, за Бахтіним, не просто художнє відтворення або відображення життя, але саме життя, оформлене ігровим способом і, отже, пов'язане з людською культурою, але таке, що представляє і втілює його зовсім інакше, ніж це робить праця, яка виробляє матеріальні речі, або власне художня діяльність, орієнтована на створення витворів мистецтва" [4, 75]. Не можна не погодитися з думкою М. Бахтіна щодо того, що свято завжди має суттєве відношення до часу. В основі його завжди лежить певна і конкретна концепція природного (космічного), біологічного та історичного часу.

Представники міфологічної концепції (О. Афанасьєв, Ф. Буслаєв, О. Потебня, М. Еліаде) свято розглядають як культурну модель, яка репрезентує міф. В основі даної концепції лежить припущення, що свята з давніх часів виступали часом Богів. Вони встановлювалися самими божествами як необхідність їх шанування та вираження любові до них, за умови незайнятості людини іншими справами.

Свято, відповідно до теорії Й. Гейзинга (1872-1945), – це найбільш яскравий і повний прояв "священної гри", через форму і функцію якої, незалежно ні від людини, ні від культури, знаходить своє вираження усвідомлення того, що людина нібито укорінена в сакральному порядку речей. Сучасні свята Й. Гейзинга називає фальшивою грою. Х. Ортега-і-Гассет (1883-1955), продовжуючи думку Й. Гейзинга, стверджує, що свято дійсно завжди було пов'язане з грою; втрата святом ігрового елемента або перетворення цього елемента в "фальшиву гру" самим збитковим чином позначається на його змісті.

На увагу заслуговує концепція Х. Кокса (1929 р. н.), викладена в роботі "Свято блазнів: теологічний нарис про свято й фантазії", в якій автор стверджує, що "теологія контрасту" допоможе зв'язати теологію з духом свята, оскільки антитеза, контрастність – найважливіший елемент святкового світосприйняття. Погоджуючись з Й. Гейзингом, Х. Кокс визнає факт глибокої кризи свята і святковості, що переживається сучасним суспільством, в результаті чого сучасні святкові свята вже більше не об'єднують людей, як це спостерігалось в давнину, не пов'язують їх ні з природою, ні з історією духовних шукань людства, ні з соціальною історією. Х. Кокс характеризує свій метод як "теологічне блазнювання", що дозволяє ставити під сумнів самоочевидне.

В наш час кожна культурна подія несе в собі (в тій чи іншій мірі) риси свята. Особливе коло проблем при вивченні свята в рамках нового історичного підходу пов'язане з формами сакралізації і міфологізації історичних подій, покладених в основу святкової дати. Розвертаючись в просторі і часі, свято узгоджується з національним характером і нюансами навколишньої природи, зберігає багатівкові традиції і втілює модні тенденції, що робить його унікальним і привабливим. Свято часто стає символом міста, країни або епохи. Можна стверджувати, що простір свята протягом всієї історії людства є унікальним механізмом передачі соціальних зразків, транслятором культурних норм. На сьогодні культурні проекти стають все більш синтетичними, вони включають різноманітні заходи, об'єднують різні види мистецтв, їх організатори постійно шукають незвичайні майданчики і нові форми роботи з глядачами та учасниками. Відмінною рисою сучасної культурної ситуації, зокрема, це стосується і ор-

ганізації свят, є, з одного боку, глобалізація, інтенсивний діалог культур, спрямований на інтеграцію різних процесів і феноменів, формування єдиної світової культурної спільноти, а з іншого – посилюються процеси, які сприяють підтримці культурної ідентичності, встановлення культурної автономії на основі принципу унікальності.

Як слушно зазначає український дослідник О. Поправко, протиставлення свята будням – одна з важливих його характеристик. Принцип контрасту між повсякденням та святковим життям універсальний для всіх традиційних культур. Свято не продовжує світ соціальних відносин, а протистоїть їм, ігноруючи на певний час заборони й закони реального життя. "Святкова міфологізація залишається обов'язковим атрибутом і сьогодні, коли свята "звужуються" до масштабу корпоративного та особистого форматів. Незважаючи на різний зміст святкових ритуалів різних історичних епох, вони завжди виконують одну роль – щораз повторюють первинний акт світотворення: учасники ритуального дійства навмисно повертаються до первинного хаосу, щоб потім, опанувавши його енергією, побудувати новий космос (омріяний світ)" [7, 146-147].

Отже, підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що свята зберігають свій евристичний вплив і в сучасних дослідженнях, особливо щодо розуміння культурних, антропологічних і соціальних основ свята та його функціонального діапазону як феномену культурного буття людини. Свято – це ідеальний світ, це модель світогляду й світорозуміння як конкретного індивіда, так і суспільства у цілому, адже потенціал свята в культурному бутті людини є багатомірним: воно є джерелом відновлення фізичних сил, тобто має рекреаційну функцію, допомагає збагнути сутність буття та часу, гармонізувати життя, сприяє створенню атмосфери дружньої комунікації.

Література

1. Аристотель Политика / Аристотель // Сочинения в 4 т. [пер. с древнегреч. С. А. Жебелева, общ. ред. А. И. Доватура]. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 375-644.
2. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. / М. М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1990.- 543 с.
3. Кампанелла Т. Город солнца. / Томмазо Кампанелла [пер. с лат. Ф. А. Петровского]. – М.-Л. : Издательство АН СССР, 1947. – 176 с.
4. Лаврикова И. Н. Краткий экскурс в теорию праздника / И. Н. Лаврикова // Вестник Челябинского государственного университета : Философия. Социология. Культурология. – Челябинск, 2011. – Вып. 20, № 2 (217). – С. 74-78.
5. Мазаев А. И. Праздник как социально-художественное явление / А. И. Мазаев // [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://teatr-lib.ru/Library/Mazaev/fest>.
6. Платон Законы / Платон // Собрание сочинений в 4 т. [пер. с древнегреч. А. Н. Егунова]. – М. : Мысль, 1994. – Т. 4. – С. 71-437.
7. Поправко О. В. Філософське осмислення свята як феномену культури / О. В. Поправко // [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6943/1/Popravko.pdf>. – С. 142-152.
8. Праздничная культура средневековья // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://prazdnikin.ru/20/2/i8_774.htm.
9. Малоока Л. Театралізоване масове свято як соціокультурний феномен. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2017. № 3. К.: Міленіум. С. 61-65

References

1. Aristotle (1983). Politics // Works in 4 volumes, Moscow: Thought, Volume 4. – P. 375-644. [in Russian].
2. Bakhtin, M. M. (1990). Creativity Francois Rabelais and folk culture of the Middle Ages and the Renaissance. Moscow: Publishing House "Fiction", 543 p. [in Russian].
3. Campanella, T. (1947). City of Sun. Moscow-Leningrad: Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 176 p. [in Russian].
4. Lavrikova, I. N. (2011). A short excursion into the theory of the holiday. Bulletin of the Chelyabinsk State University: Philosophy. Sociology. Culturology. Chelyabinsk, Issue 20, No. 2 (217), pp. 74-78. [in Russian].
5. Mazaev A. I. Holiday as a socio-artistic phenomenon. [Electronic resource] – Access mode: <http://teatr-lib.ru/Library/Mazaev/fest/> [in Russian].
6. Plato. Laws (1994). Collected works in 4 volumes. Moscow: Thought, Volume 4, pp. 71-437. [in Russian].
7. Popravko O. V. Philosophical comprehension of the holiday as a phenomenon of culture. [Electronic resource] – Access mode: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6943/1/Popravko.pdf>, pp. 142-152. [in Ukrainian].
8. Festive culture of the Middle Ages [Electronic resource] – Access mode: http://prazdnikin.ru/20/2/i8_774.htm [in Russian].
9. Malooka, L. (2017). Theatrical mass celebration as a sociocultural phenomenon. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv Kyiv: Millennium, 3, 61-65 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.03.2018 р.